

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор” по професионално направление 3.7. „Администрация и управление (Социално управление)”

към Стопански факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски”

Тема на дисертационния труд:

«БИЗНЕС-ИНКУБАТОРИТЕ В БЪЛГАРИЯ: СЪСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВИТИЕТО ИМ»

Докторант: Теодор Стоянов Атанасов

Научен ръководител: проф. д-р Анастасия Бънкова

Рецензент: проф. д-р Серафим Петров

Описание на представените материали:

А. Дисертационен труд – книжно тяло с текста на дисертацията (общо 344 стр.) включващо: съдържание, увод, четири глави, заключение, библиография (214 источника, в т.ч. заглавия на книги и статии на български и английски език; заглавия на интервюта и доклади; на закони, директиви, наредби, регламенти и други документи). Текстът е илюстриран с 29 графики. Включени са и 3 приложения с общ обем от 37 стр.

Б. Автореферат на дисертация за образователна и научна степен „доктор” с обем от 40 страници.

В **Увода** е определена актуалността на научния проблем и мотивите за избора на темата на дисертационния труд, който е насочен към въпроса за стимулиране на предприемачеството и подкрепа на стартиращия бизнес чрез създаване на подходящи за това структури е актуален не само поради много ниското ниво на предприемачество и проблемите, с които се сблъсква малкия бизнес, в т. ч. новосъздадения, но и неблагоприятната структура на българската икономика и значителното ѝ разминаване с тенденциите в Европейския съюз.

Докторантът посочва, че МСП в България са с ограничени възможности за растеж, ниска степен на иновативност, затруднен достъп до финансиране, слаба интернационализация и редица още проблеми. Делът на бързо растящите МСП е едва около 6% от общия им брой. С това той обосновава необходимостта от изследване на състоянието на бизнес-инкубаторите в България и техния принос за развитие на предприемачеството и растежа на стартиращите МСП.

Формулирани са целите, задачите, предмета, обекта и основните хипотези на дисертацията. Посочени са ограниченията по изследваната проблематика, използваният изследователски инструментариум и представяне на основните резултати от научното изследване. Коментира се тяхната обосновка и логиката на изложението.

Дисертацията е с подчертана научно-практическа и приложна насоченост. Проблематиката е актуална и значима за практическото усъвършенстване и издигане на влиянието и ефектите от дейността на държавните институции и общинските органи върху състоянието и развитието на бизнес-инкубаторите у нас чрез извършването на анализ на публично достъпни документи на държавни и общински органи, свързани с българските бизнес-инкубатори. Последните се разглеждат от докторанта, като една от възможните структури, подпомагащи стартиращия бизнес, отношението на потенциалните предприемачи към бизнес-инкубаторите и очакваната помощ от инкубационните програми.

Първа глава, озаглавена „Бизнес-инкубаторът като социално-икономически феномен” е с обем от 104 стр. има обзорен характер.

Тук е представена същността на бизнес-инкубаторите и бизнес-инкубирането и тяхното значение за стимулирането на предприемачеството и подкрепа на новосъздадения бизнес. Проследена е историята на възникване и широкото разпространение и утвърждаване на бизнес-инкубаторите като структура, подкрепяща новосъздадения бизнес.

Подробно е разгледан, анализиран и обобщен опитът на страни, където бизнес-инкубаторите имат широко разпространение и е натрупан богат положителен опит. На основата на направения критичен анализ на литературата, посветена на бизнес-инкубаторите и бизнес-инкубирането са структурирани основните разглеждани проблеми и са направени изводи и обобщения, имащи отношение към поставената изследователска цел.

Докторатът посочва три основни функции на бизнес-инкубатора – подпомагане оцеляването на новосъздадените фирми, подпомагане тяхното развитие и растеж и стимулиране на предприемаческата активност. По такъв начин бизнес-инкубаторът представлява пряка реализация на провежданите правителствени политики за подкрепа на предприемачеството и новосъздадените МСП.

Бизнес-инкубаторът е локално базирана институция/структура за насърчаване и подкрепа на създаването и развитието на нов бизнес. От тази гледна точка той тясно се свързва с регионалните стратегии за социално-икономическо развитие, местните предприемачески нагласи и предприемачески общности. Докторатът посочва, че бизнес-инкубаторът има териториално ограничени възможности на въздействие, той е свързан с ресурсите на територията и обслужва чрез тях нуждите на територията.

Изложението в главата е много подробно и изчерпателно. Показва много добро познаване на литературните източници. Положително впечатление прави конкретното цитиране и критичния анализ на съществуващата ситуация в страната.

Втора глава, озаглавена „Методология на изследването” е с обем от 27 стр. Формулирани са тезата и целта на изследването. Тук авторът представя и обосновава използвания от него двустепенен изследователски модел, включващ изследване на бизнес-инкубаторите и на потенциалните предприемачи. Тук той формулира задачите на изследването и изследователските въпроси, на които ще търси отговор. На основата на изводите от литературния анализ, на анализа на бизнес-инкубаторния опит в страните с утвърдени добри практики в тази област, както и на основата на направените от автора теоретични обобщения са формулирани четири изследователски хипотези.

В рамките на изследването са организирани и проведени полу-структурирани дълбочинни интервюта. Интервюираните лица са обособени в две групи – първа група - преки и непосредствени участници в бизнес-инкубационния процес (това са 12 ръководители и водещи мениджъри от включените в изследването бизнес-инкубатори) и втора група - представители на институции, имащи отношение към предприемачеството и развитието на бизнеса или териториалното управление – интервюирани лица от национално представени организации на бизнеса, ръководни служители от държавни структури, от общински администрации и от академичните среди.

За изследване на възможностите бизнес-инкубаторите да стимулират предприемаческата активност е проведено отделно и анкетно проучване по метода на отзовалите се включващо 175 респонденти - потенциални предприемачи с различна професионална специализация и образователно ниво.

Отново е демонстрирана научна ерудиция и отличното познаване на проблемната област от страна на докторанта. Цялата глава показва способността му да организира и провежда самостоятелни научни изследвания, да използва съвременен научен инструментариум, да извършва анализи и самостоятелно да достига до логически обосновани изводи.

Трета глава, озаглавена „Анализ на резултатите” е с обем от 102 страници и представлява подробно описание и анализ на проведените изследвания от докторанта, базирани на методите на наблюдение и документален анализ, провеждане на стандартизирани интервюта и получаване на експертни оценки.

В глава трета са представени резултатите от проведения анализ на документи, свързани с прекратили дейността си инкубатори и новосъздадени такива по Оперативна програма „Конкурентоспособност”, резултатите от проведените интервюта с ръководители на инкубатори и специалисти и представители на други структури, имащи отношение към предприемачеството и новосъздадения бизнес, както и резултатите от проведеното анкетно проучване сред потенциални предприемачи относно тяхното отношение и нагласи спрямо бизнес-инкубаторите и бизнес-инкубирането. Тези резултати са оценени и интерпретирани в светлината на направените в глава първа констатации и изводи от критичния преглед на литературата, анализа на опита в страните с традиции в бизнес-инкубирането и направените от автора теоретични обобщения относно същността на бизнес-инкубаторите като социален феномен.

Като резултат от проведените изследвания авторът посочва няколко основни причини за прекратяване на дейността им –

- наличие на слабости по отношение на портфолиото на предлаганите услуги и тяхното качество;
- липсата на средства за тяхното функциониране;
- слабо управление;
- негативно влияние на разнопосочни корпоративни интереси и политическа намеса;
- слаб административен капацитет от страна на съответните държавни или общински органи;

- негативното и скептично отношение към бизнес-инкубаторите от страна на местните предприемачи поради непознаване на същността, предназначението и функциите им.

Анализирайки резултатите от проведените дълбочинни интервюта с инкубаторни ръководители/специалисти, докторантът очертава текущото състояние на функциониращите бизнес-инкубатори у нас. Броят на инкубаторите в България е твърде малък в сравнение със страните с развит подобен сектор и тяхното териториално разположение е като правило неравномерно, но повечето от изследваните бизнес-инкубатори, които съществуват над 10 години се вписват добре в местната социално-икономическа среда.

За българската практика е характерна липсата на специализация и насоченост към високотехнологични фирми. Преобладават фирми от нетехнологични дребни производства, хранително-вкусовата промишленост, занаяти и най-вече услуги. Чрез изследването е установено съществуване на празноти по отношение на портфолиото на предоставяните услуги. Още един негативен момент е и липсата на контакти и механизми за трансфер на добри практики от бизнес-инкубатори от страните на ЕС.

В текста са включени 28 схеми и графики, които са добре оформени. Оценявана като цяло, трета глава показва едно много съвместно и професионално проведено изследване.

Глава четвърта озаглавена „Отговори на поставените изследователски въпроси и проверка на формулираните хипотези. Препоръки за по-нататъшното развитие на бизнес-инкубирането в България” е с обем от 28 страници и съдържа отговорите на поставените изследователски въпроси и проверка на формулираните хипотези. Тук са включени препоръки от докторанта за по-нататъшното развитие на бизнес-инкубирането в България.

Изводи и заключение: Изведени са голям брой изводи в рамките на всяка от четирите глави.

В края на дисертационния труд е представено заключение в обем от 7 страници. Направена е съпоставка на целта и задачите на дисертацията с фактически постигнатите резултати. На тази основа са формулирани авторските претенции за приноси. От заключението могат да се изведат насоки за по-нататъшно развитие на изследванията.

Списъкът на литературните източници е разнообразен, съвременен и актуален. Докторантът показва много добро познаване на специализираните литературни източници.

Приложения към дисертацията. В приложение са включени 3 приложения към отделните глави на дисертационния труд с общ обем от 37 стр. Материалът в приложенията е много добре подреден, съдържа множество интересни резултати и може да се използва за допълнителни анализи извън настоящото изследване.

Списък на публикациите – включва 3 публикации, от които 2 публикации в Сборник докторантски трудове ДАСУН на СУ „Св. Климент Охридски” – част първа - 2013 г.; и част втора – 2015 г., както и една публикация на IX Научна конференция „Мениджмънт и предприемачество” ТУ, Пловдив, 2012.

От заглавията и съдържанието на публикациите констатирам, че те са свързани непосредствено със засегнатите в дисертацията въпроси и са в същата тематична област. Всички публикации са самостоятелни.

Авторефератът отразява всички основни моменти на дисертационния труд.

Цитирания: в представените материали – дисертация и автореферат не са представени данни за цитирания на научните публикации на докторанта.

Оценка на постигнатите резултати и приносите на докторанта. Проведените две изследвания имат научно-приложен характер. Формулирани са и са представени изводи, обобщения и препоръки, които са насочени към повишаване ефективността от създаване и използване бизнес-инкубатори, които не просто решават отделни проблеми на стартиращите фирми, а изграждат организация, нещо което другите програми за подпомагане на бизнеса не правят.

Резултатите от представените и изследвания в дисертационния труд разкриват важността и актуалността на изследваните управленски проблеми - идентифициране и систематизиране на проблемите в реално функциониращите към момента на изследването бизнес инкубатори в България

Настоящото изследване е първото изследване, представящо обширна и цялостна картина на бизнес-инкубаторите в България – тяхното състояние, възможности и проблеми, обществена познаваемост и значимост за икономическото развитие. Отчитайки нарастващата нужда от стимулиране на предприемачеството и подкрепа на новосъздадените

фирми, заложените в Стратегия 2020 на Европейския съюз и значението, което се отдава на МСП в основни документи на Европейския съюз, считаме за важно провеждането на настоящото изследване, както и организиране и провеждане на един по-късен етап на изследвания, чрез които да се оценят резултатите от новосъздадените в България след 2015 година бизнес-инкубатори по Оперативна програма „Конкурентоспособност”.

Дисертационният труд е добро съчетание между теория и практика, построен е върху адекватна изследователска логика, която съдържа верни тези и изводи, които са подкрепени с емпирични доказателства. Като заслуга на докторанта, можем да приемем всички приносни моменти, посочени в Заключение. Текстът на заключението правилно отразява същността и основните насоки на научната дейност на докторанта.

Лични впечатления от докторанта. Познавам лично докторанта. Всички преценки в настоящата рецензия се базират на представените дисертация, автореферат и множество проведени разговори по съдържанието на дисертацията и по организирането и провеждането на социологическите изследвания. Всичко това ми дава основание да считам, че той отлично познава проблемната област, литературните източници свързани с нея, съществуващите проблеми и има критично отношение към тях. Умее да провежда самостоятелни научни изследвания и правилно да интерпретира резултатите от тях. Има съвместно отношение към извършваната работа и изследователската дейност.

Критични бележки и препоръки:

1. Обемът на дисертацията е ненужно голям. Целият текст страда от словесна претрупаност. Съществува определена небалансираност между четирите глави на дисертационния труд
2. Проведените изследвания и наличния емпиричен материал дава възможност за проверката на повече на брой, но по-фокусирани хипотези.
3. Бих препоръчал в по-нататъшната си научна работа докторанта да продължи досегашните си изследвания като обърне внимание на по-активното си участие в научни семинари и конференции и запознаване с резултатите от изследванията си. Това са важни фактори за „кристализиране" на собствените идеи на научното му и професионално израстване.

Заключение: Дисертационният труд заслужава положителна оценка както по отношение на теоретичната задълбоченост, така и по отношение на извършените емпирични проучвания. Считам, че дисертационният труд

отговаря на изискванията на Закона за развитие на академичния състав и Правилника за неговото прилагане за присъждане на образователната и научна степен „доктор“.

Давам положителна оценка на дисертационния труд на тема „Бизнес-инкубаторите в България: състояние и перспективи за развитието им“ и препоръчвам на Уважаемите членове на Научното жури да присъдят образователната и научна степен „доктор“ на Теодор Стоянов Атанасов, докторант към Стопански факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски“ по професионално направление 3.7. „Администрация и управление (Социално управление)“.

Рецензент:

(проф. д-р Серафим Петров)

София, 16 април 2015 г